

Išleido
Lietuvos gėjų lyga

P.D. 2862,
LT-2000 Vilnius

Telefonas/faksas (22) 333031
El. paštas: lgl@gay.lt
<http://www.gay.lt/lgl>

Projekto koordinatorius
Eduardas Platovas

Išleista
Kanados kooperacijos fondo lėšomis

©Lietuvos gėjų lyga, Vilnius 2001

LESBIEČIŲ IR GĖJŲ TEISIŲ APSAUGA

**Kanados ir Europos antidiskriminacinių
įstatymų bei bylų apžvalga**

Vilnius 2001

TURINYS

KANADA	5
EUROPOS SAJUNGA	7
AIRIJA	11
NYDERLANDAI	15
ŠVEDIJA	17
SLOVĖNIJA	19
LIETUVA	20
TARPTAUTINIŲ SUTARČIŲ IR ĮSTATYMŲ BEI NAČIONALINIŲ KONSTITUCIJŲ IR ĮSTATYMŲ, DRAUDŽIANČIŲ DISKRIMINACIJĄ LYTINĖS ORIENTACIJOS PAGRINDU, SĄRAŠAS	22

Kanada

Antidiskriminaciniai įstatymai ir bylos

Kanadoje federaliniu lygiu veikia du žmogaus teisių statutai: Teisių ir laisvių chartija, kuri reguliuoja vyriausybės veiksmus, ir Žmogaus teisių aktas, kuris taikomas asmenims. Abu įstatymai garantuoja apsaugą nuo diskriminacijos lytinės orientacijos pagrindu.

Teisių ir laisvių chartija

Egan prieš Kanadą

Kanadoje konstitucinė lygybės nuostata įtvirtinta Teisių ir laisvių chartijos 15 (1) skyriuje:

“Kiekvienas asmuo lygus prieš įstatymą ir įstatymui ir turi teisę į lygią apsaugą ir lygų įstatymo taikymą nepatirdamas diskriminacijos ir ypač diskriminacijos dėl rasės, tautinės ar etninės kilmės, spalvos, religijos, lyties, amžiaus ar psichinės ar fizinės negalios”.

1995 metų byloje *Egan prieš Kanadą* Kanados Aukščiausiasis Teismas vieningai nusprendė, kad lygybės straipsnis taikomas homoseksualams. Diskriminacija lytinės orientacijos pagrindu buvo paskelbta analogiška diskriminacijos pagrindams, kurie išvardinti Chartijos 15 (1) skyriuje. Penki iš devynių teisėjų taip pat nusprendė, kad lygybės nuostata reikalauja lygių teisių vienos lyties poroms. Tačiau vienas iš šių penkių teisėjų suteikė vyriausybei laiko pritaikyti šį reikalavimą Kanados pensijų planui. Jis pažymėjo, kad vienalyčių porų pensijų reikalavimai dar labai nauji ir išreiškė susirūpinimą finansinėmis pasekmėmis.

Kanados Aukščiausiasis Teismas vieningai nusprendė, kad Chartija draudžia diskriminuoti gėjus ir lesbietes. Be to, dauguma Aukščiausiojo Teismo teisėjų byloje *Egan prieš Kanadą* ([1995] 2 SCR 513) nusprendė, kad įstatymai, kurie nepripažįsta vienos lyties porų taip pat diskriminuoja lytinės orientacijos pagrindu ir pažeidžia Chartijos 15 skyrių:

“Lytinė orientacija yra parodoma asmeniui pasirinkus gyvenimo partnerį, heteroseksualų arba homoseksualų. Todėl teisėta partnerystė, kuri kyla iš lytinės orientacijos turėtų taip pat būti apsaugota. (...) Apibūdinami “sutuoktinį” kaip priešingos lyties asmenį, stipriname stereotipą, kad homoseksualai negali ir

nepalaiko ilgų, rūpestingų, vienas kitą remiančių santykių, susietų ekonomine priklausomybe taip kaip ir heteroseksualios poros. Apelianto santykiai aiškiai parodo tokio požiūrio klaidingumą. Negalima diskriminuojančio poveikio laikyti nereikšmingu kai įstatymai įtvirtina prietaringas pažiūras pagrįstas neteisingais stereotipais. Ginčijamos nuostatos poveikis aiškiai prieštarauja 15 straipsnio tikslui ginti žmogaus orumą ir todėl prilygsta diskriminacijai dėl lytinės orientacijos”.

Žmogaus teisių aktas

Šis Aktas buvo papildytas lytinės orientacijos sąvoka 1996 metais:

“Uždraustos diskriminacijos pagrindai:

3. (1) Visame Akte vartojami uždraustos diskriminacijos pagrindai yra rasė, tautinė ar etninė kilmė, spalva, religija, amžius, lytis, lytinė orientacija, santuokos statusas, šeimos statusas, negalia ir nuosprendis, kuriam suteikta malonė”.

Žmogaus teisių aktas apima įvairiausių formų diskriminaciją. Į jį įtrauktas skirtingas elgesys su asmeniu ar asmenų grupe, netiesioginė arba de facto diskriminacija, o taip pat ir priekabiavimas. Aktas uždraudė diskriminuojančius veiksmus teikiant prekes, paslaugas, patalpas ar butų nuomą. Draudžiama diskriminacija ir darbo santykiuose. Aktas privalomas visiems federalinės vyriausybės padaliniais, įstaigoms, valstybinėms bendrovėms, komercinėms ir pramonės struktūroms, kurios priklauso federalinei jurisdikcijai, pavyzdžiui, bankams, oro linijoms ir geležinkelių bendrovėms. Skundus dėl diskriminuojančių veiksmų iš atskirų piliečių ir grupių nagrinėja Kanados žmogaus teisių komisija.

Provincijų antidiskriminaciniai įstatymai

11 Kanados provincijų žmogaus teisių kodeksuose įtraukė apsaugą nuo diskriminacijos lytinės orientacijos pagrindu: Britų Kolumbija (1992), Manitoba (1987), Niubranzvikas (1992), Niufaundlandas (1997), Naujoji Škotija (1991), Ontarijas (1986), Kvebekas (1977), Saskačevanas (1993), Jukonas (1987), Alberta (1998, žr. žemiau), Princo Edvardo sala (1998). Tik Šiaurės Vakarų teritorijos neturi tokios apsaugos.

Delvinas Vriendas iškėlė bylą Albertos vyriausybei po to, kai jis buvo atleistas iš Edmontono krikščioniškojo koledžo dėl to, kad yra gėjus. Jo kreipimasis į Albertos žmogaus teisių komisiją buvo atmestas, nes tuo metu įstatymas nepripažino diskriminacijos dėl lytinės orientacijos. Tačiau Aukščiausiasis Teismas nusprendė, kad apsauga nuo diskriminacijos dėl lytinės orientacijos turi būti įtraukta į Albertos žmogaus teisių įstatymus. Po politinių ginčų premjeras Ralphas Kleinas pareiškė, kad Alberta vykdytų teismo sprendimą.

Europos Sąjunga

Antidiskriminaciniai įstatymai ir bylos

Tai, jog iki 1999 metų ES veiksams kovojant su diskriminacija dėl lytinės orientacijos nebuvo tvirto teisinio pagrindo, labai trukdė plėtoti veiksmingesnes šios srities politines kryptis ir tai atsispindi pačiame ES teisyne. Vis dėlto buvo priimta daugybė privalomų ir neprivalomų dokumentų, kuriuose šie klausimai yra tiesiogiai ar netiesiogiai sprendžiami.

Teisiškai įpareigojantys dokumentai

Pagrindiniu teisiškai įpareigojančiu dokumentu yra 2000 metų gruodžio mėnesį priimta Lygių galimybių darbo ir užimtumo veikloje pagrindų direktyva.

Pagrindų direktyvos, kaip naujo teisinės apsaugos nuo diskriminacijos dėl lytinės orientacijos dokumento svarba yra pati betarpiškiausia. Joje yra draudžiama diskriminuoti dėl lytinės orientacijos visose su darbo santykiais susijusiose sferose, įskaitant ir profesinį mokymą bei veiklą profesinėse sąjungose bei kitose profesinėse asociacijose.¹ Tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija yra draudžiama ir į neteisėtą diskriminacijos sąvoką yra įtrauktas taip pat ir priekabiavimas.² Yra draudžiamas skundą padavusio asmens persekiojimas.³ Sankcijos už bet kokį diskriminacijos veiksmą turi būti "efektyvios, proporcingos ir atgrasančios".⁴ Be to, bet kuri su tuo susijusi organizacija gali, kurio nors ieškovo vardu, su jo arba jos sutikimu, pateikti skundą teismui dėl direktyvoje nurodytų įsipareigojimų įgyvendinimo.⁵ Direktyva įpareigoja ne tik dabartines valstybes nares bet ir visas būsimas nares po jų įstojimo.

Įdomu tai, kad kai kurios narystės ES siekiančios šalys jau patvirtino priemones, kurios galėtų būti laikomos šios direktyvos perkėlimu į nacionalinę teisės sistemą. Nors yra sveikintinos bet kokios diskriminacijos dėl lytinės orientacijos srityje pateiktos iniciatyvos, reikia pažymėti, jog Pagrindų direktyva yra ypatinga tuo, jog joje yra numatomi gana konkretūs įsipareigojimai. Pagal šią direktyvą bendro pobūdžio diskriminacijos uždraudimas nėra laikomas pakankama įgyvendinimo priemone. Priešingai, iš valstybių bus reikalaujama, kad jos galėtų įrodyti, jog ėmėsi tinkamų veiksmų, sprendžiant tokius sudėtingus klausimus kaip

¹ Article 3(1), Framework Directive.

² Ten pat, Article 2.

³ Ten pat, Article 11.

⁴ Ten pat, Article 17.

⁵ Ten pat, Article 9(2).

priekabiavimas, netiesioginė diskriminacija bei darbas religinėse organizacijose. Turint omenyje tai, jog pati direktyva valstybes *įpareigoja* plėtoti dialogą su atitinkamais nevyriausybiniais dalyviais,⁶ reikia manyti, kad valstybių pareiga, prieš priimant ją įgyvendinančius teisinius aktus, yra konsultuotis su lesbietes, gėjus ir biseksualus atstovaujančiomis nacionalinėmis grupėmis.

Apie diskriminaciją dėl lytinės orientacijos nėra tiesiogiai užsimenama nei vienoje kitoje teisiškai įpareigojančioje priemonėje. Tačiau yra keli teisės aktai, kurie gali būti netiesiogiai naudingi lesbietėms ir gėjams. Pavyzdžiui, tėvystės atostogų direktyva 96/34/EC⁷ numato teisę po vaiko gimimo arba įvaikinimo išeiti trijų mėnesių apmokamų atostogų, o vaikui susirgus arba įvykus nelaimingam atsitikimui, kai darbuotojas būtinai privalo būti šalia vaiko, teisę gauti atostogas dėl šeimyninių aplinkybių (*compassionate leave*). Čia iškyla svarbus klausimas: ar ši direktyva bus taip pat taikoma ir lesbiečių bei gėjų partneriams. Pavyzdžiui, ar galės atostogas dėl šeimyninių aplinkybių gauti tos pačios lyties partneriai, ir ar po vaiko gimimo ar įsivaikinimo tėvystės atostogos bus suteikiamos kitam tos pačios lyties partneriui? Svarbu, kad Komisija į Tarybos susirinkimo, kuriame buvo priimta ši direktyva, protokolą įtraukė pareiškimą, jog "direktyva turi būti įgyvendinama be jokios diskriminacijos dėl rasės, lyties, *lytinės orientacijos*, odos spalvos, religinės priklausomybės ar nacionalinės kilmės."⁸

Kitas lesbietėms ir gėjams palankaus dokumento pavyzdys yra direktyva "Dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo"⁹, kuri garantuoja specialią su asmens intymiu gyvenimu susijusių duomenų apsaugą (8 straipsnis). Nėra jokios abejonės, jog ši nuostata privačioms organizacijoms, taip pat ir darbdaviams, neleidžia kaupti slaptų bylų apie lytinę orientaciją.¹⁰

Teisiškai neįpareigojantys dokumentai

Prie teisiškai neįpareigojančių dokumentų yra priskirtinos, pavyzdžiui, rekomendacijos, rezolucijos ir nuomonės. Nors teismo keliu jų įgyvendinti negalima, tačiau Teisingumo teismas pripažino, jog jos visvien turi būti laikomos teisinėmis priemonėmis ir gali turėti teisinių pasekmių.¹¹ Be to, yra kai kurių ženklų, jog neprivalomos priemonės yra laikomos *acquis communautaire*

⁶ Article 14, Framework Directive.

⁷ OJ [1996] L 145/4, 19.6.96.

⁸ Kursyvu išryškinta autoriaus, EU-Council (1996) 'Draft Minutes of the 1914th meeting of the Council (Labour and Social Affairs) held in Brussels on 29 March 1996' 6262/96 LIMITE. Brussels: 23 April 1996. Nors byloje C-292/89, *R v Immigration Appeal Tribunal ex parte Antonissen* [1991] ECR 745 at 778 Teismas nusprendė, jog tokios deklaracijos neturi juridinės reikšmės.

⁹ Directive 95/46/EC, OJ [1995] L 281/40, 23.11.95.

¹⁰ Žr. daugiau: Clapham, A & Weiler, J (1992) 'Human dignity shall be inviolable: the human rights of gays and lesbians in the EC legal order' *Collected Courses in the Academy of European Law Vol. III Book 2 Martinus Nijhoff: Dordrecht*.

¹¹ C-322/88, *Grimaldi v Fonds des Maladies Professionnelles* [1989] ECR 4407

dalimi.¹² Lesbietėms ir gėjams pačiu svarbiausiu neprivalomu dokumentu yra neseniai priimta ES pagrindinių žmogaus teisių chartija. Europos Sąjungoje niekad nebuvo susisteminto pagrindinių žmogaus teisių rinkinio. Todėl Teisingumo teismas iki šiol turėjo remtis iš valstybių narių konstitucijų ir kitų tarptautinių žmogaus teisių dokumentų išplaukiančiais bendraisiais principais.¹³ 1999 m. birželio mėnesį Europos Viršūnių taryba nutarė šią spragą užpildyti ir įkūrė iš valstybių narių parlamentarų bei Europos Parlamento narių sudarytą grupę, kuri turėjo parengti Europos Sąjungos pripažįstamų pagrindinių žmogaus teisių sąrašą. Ši chartija buvo paskelbta 2000 metų gruodžio mėnesį Nicos Europos Viršūnių tarybos susitikime.¹⁴ Tačiau jos teisinio statuso klausimo svarstymas buvo atidėtas vėlesniam laikui ir prie jo bus sugrįžta 2004 metų tarpvyriausybinių konferencijoje, kurioje bus peržiūrimos Europos Sąjungos steigimo sutartys.¹⁵

Šiuo metu chartija turi neprivalomo dokumento statusą. Nicos viršūnių susitikimui pirmininkaujanti valstybė savo išvadose sveikina tokios chartijos atsiradimą ir pastebi, jog ji apjungia pilietines, politines, ekonomines, socialines ir visuomenines teises, kurios iki šiol buvo išsklaidytos daugelyje tarptautinių, Europos ir nacionalinių dokumentų.¹⁶ Atrodo, jog labai panašu, kad ateityje interpretuodamas ES teisės aktuose numatytas pagrindines žmogaus teises Teisingumo teismas atsižvelgs į chartijos tekstą. Todėl, nors Chartija dar nėra įpareigojanti, jos teisinis poveikis iš esmės yra labai panašus į tą, kuriuo pasižymi privalomi dokumentai.

Daugybė Chartijoje numatytų teisių yra aktualios lesbietėms ir gėjams, pavyzdžiui - teisė į tai, kad būtų gerbiamas privatus ir šeimyninis gyvenimas.¹⁷ Tačiau pati svarbiausia nuostata yra teisė į nediskriminavimą, kurioje diskriminacija dėl lytinės orientacijos yra aiškiai nurodyta kaip viena iš draudžiamų diskriminavimo formų.¹⁸ Chartija neišplečia Europos Sąjungos galių, todėl šia teise į nediskriminavimą galima naudotis *neperžengiant* dabartinės ir būsimos ES teisės ribų. Pavyzdžiui, Lenkijoje gyvenanti lesbietė negalėtų remdamasi Chartija reikalauti, kad Lenkijoje tos pačios lyties poroms būtų priimti registruotos partnerystės įstatymai. Tačiau jei jos partnerei gimtų vaikas ir jai nebūtų suteiktos tėvystės atostogos, tokį sprendimą ji galėtų užginčyti remdamasi tuo, jog ši teisė yra numatyta ES įstatymuose ir turi būti suteikiama nepriklausomai nuo lytinės orientacijos. Kitas teisiškai neįpareigojančių lesbiečių ir gėjų teisių šaltinis yra Europos Parlamento rezolucijos. Parlamentas nuolat, dažniausiai savo metinėje ataskaitoje apie

¹² Noll, G & Vedsted-Hansen, J (1999) 'Non-communitarians: refugee and asylum policies' in Alston, P; Bustelo, M & Heenan, J The EU and human rights, Oxford: OUP, pp. 375-376.

¹³ C-4/73, *Nold v Commission* [1974] ECR 491.

¹⁴ OJ [2000] C 364/1.

¹⁵ Annex IV, Treaty of Nice; Declaration on the future of the Union.

¹⁶ Par. 2, Press Release: Brussels, 8.12.2000 - Nr. 400/00. Šio dokumento ieškokite: <http://ue.eu.int/en/summ.htm>

¹⁷ Article 7.

¹⁸ 21 straipsnio 1 dalis.

žmogaus teisių padėtį ES, reikalauja, jog lygios galimybės įvairiausiose srityse būtų suteikiamos nepriklausomai nuo lytinės orientacijos. Parlamento pasiryžimą ginti lesbiečių ir gėjų teises liudija ir jo 2000 m. kovo mėn. 16 d. rezoliucija “Dėl žmogaus teisių Europos Sąjungoje”. Joje yra kreipiamasi į valstybes nares, kad šios priimtų registruotas tos pačios lyties asmenų partnerystes pripažįstančius įstatymus ir joms suteiktų tas pačias teises bei prievoles, kurios egzistuoja registruotos vyro ir moters partnerystės atžvilgiu.¹⁹

Negalima neįvertinti ir neįpareigojančių teisinių normų *paskatinamojo* poveikio. Norėdamos įrodyti savo pasiruošimą būti Sąjungos narėmis, valstybės kandidatės gali stengtis sudaryti šalių, entuziastingai įgyvendinančių netgi neįpareigojančius ES dokumentus, įvaizdį. Pavyzdžiui, savo sprendime dėl mirties bausmės teisėtumo Lietuvos Konstitucinis teismas užsimena apie tai, jog Europos Parlamentas pasisako prieš mirties bausmę ir Europos Tarybos ir Europos Sąjungos dokumentų analizė rodo, kad mirties bausmės panaikinimas Europoje tampa privaloma norma”.²⁰

¹⁹ par. 57, European Parliament resolution on respect for human rights in the European Union (1998-1999), OJ [2000] C 377/344.

²⁰ Compliance of the death penalty with the Constitution of the Republic of Lithuania, 2/98, 9.12.1998; in *Butterworths Human Rights Cases* Vol. 6 pp. 283-305. Konstitucinis teismas priėjo išvados, kad mirties bausmė prieštarauja Konstitucijai.

Airija

Antidiskriminaciniai įstatymai ir bylos

Lygaus statuso aktas įsigaliojo 2000 metų spalio 25 dieną. Naujasis įstatymas uždraudė diskriminaciją ir priekabiavimą prekių ir paslaugų srityje devyniais pagrindais, įtraukiant ir lytinę orientaciją. Kiti pagrindai yra lytis, santuokos statusas, šeimos statusas, religija, amžius, negalia, rasė ir priklausymas klajoklių bendruomenei.

Sąvokos

Lytinė orientacija apibūdinama Akte kaip "heteroseksualinė, homoseksualinė arba biseksualinė orientacija".

Naujas įstatymas nemini transseksualų, tačiau Lygybės tarnybos pareigūnai pareiškė, kad, jų manymu, transseksualai ginami nuo diskriminacijos lyties pagrindu.

Negalios sąvoka įtraukia ir ŽIV pozityvius asmenis.

Diskriminacija apibrėžiama gana plačiai. Diskriminavimu laikomas vieno asmens nepalankesnis traktavimas už kitus visais devyniais aukščiau išvardintais pagrindais. Įstatymas aptaria atvejus, kurie (i) vyksta šiuo metu, (ii) vyko praeityje, bet nebevyksta dabar, (iii) gali nutikti ateity arba (iv) yra kaltinimai tam tikram asmeniui. Įstatymas taip pat leidžia palyginti, kaip buvo pasielgta su nukentėjusiuoju ir kaip yra, buvo ar bus elgiama su kitais asmenimis. Uždrausta diskriminuoti asmenį dėl jo ryšių su kitu asmeniu. Pavyzdžiui, jei heteroseksualus lesbietės, gėjaus ar biseksualo draugas traktuojamas nepalankiai dėl jo ryšių su homoseksualais - tai laikoma diskriminacija.

Įstatymas apima ir netiesioginę diskriminaciją. Ji atsiranda tada, kai paslaugų teikėjas iškelia niekuo nepagrįstą sąlygą, kuri paveikia vieną žmonių grupę labiau nei kitą.

Tačiau įstatymas negina organizacijų. Airijos gėjų ir lesbiečių lygybės tinklas GLEN bandė įtraukti tokią apsaugą. Ką daryti, jei viešbutis atsisako išnuomoti patalpas gėjų organizacijos susitikimui? Teisingumo ministrė parlamento debatuose pareiškė, kad diskriminuojamos organizacijos narys gali iškelti bylą savo vardu.

Neteisėti veiksmai

Įstatymas uždraudė diskriminuoti parduodant prekes ir teikiant paslaugas. Svarbu tai, kad įstatymas neleidžia diskriminuoti teikiant prekes ir paslaugas tiek visiems vartotojams, tiek ir jų daliai, neatsižvelgiant į tai, ar buvo sumokėta ar ne.

Keletas specifinių veiklos sričių įstatyme aptariamos nuodugniau: nuosavybė ir būstas, švietimo sistema ir privatūs klubai.

Įstatymu uždrausta diskriminuoti parduodant ar nuomojant nuosavybę, arba suteikiant būstą.

Švietimo įstaigoms neleidžiama diskriminuoti moksleivių ir studentų. Išimtyms paliktos tik pradinėms ar vidurinėms mokykloms, kurios propaguoja tam tikrus religinius įsitikinimus.

Įstatymas draudžia priekabiavimą ir seksualinį priekabiavimą.

Neteisėta skelbti skelbimų, kurie skatina diskriminuoti. Neleistina sąvadauti kitą asmenį atlikti uždraustus veiksmus.

Lygybės skatinimas

Įstatymas numato keletą būdų propaguoti ir stiprinti lygybę. Asmenys gali reikalauti kompensacijų. Taip pat numatyti konkretūs mechanizmai kovai su diskriminacija tam tikruose pramonės sektoriuose ar geografiniuose rajonuose. Lygybės tarnybai suteikti įgaliojimai atlikti tyrimus ir skleisti informaciją.

Asmenys, kurie patyrė diskriminavimą

Asmuo, kuris buvo diskriminuojamas gali pateikti ieškinį Lygybės tyrimų direktoriui. Prieš iškeliant bylą, nukentėjęs asmuo turi parašyti diskriminuojančiam asmeniui ir pareikšti savo kaltinimus. Laiške turi būti pranešama apie ketinimą kelti bylą, jei atsakymas bus nepatenkinamas. Lygybės tyrimų direktorius gali apklausti diskriminuojantį asmenį, kad galėtų surinkti informaciją, kuri padėtų nuspręsti kelti bylą ar ne. Viskas turi būti atlikta per du mėnesius nuo incidento pradžios. Kaltinamas asmuo privalo atsakyti per vieną mėnesį.

Lygybės tarnyba - ji nepriklausoma nuo Lygybės tyrimų direktoriaus tarnybos- gali parašyti Direktoriaus iškelti bylą, jei Tarnyba įsitikinusi, kad diskriminacija yra bendrai nukreipta prieš visus žmones. Tarnyba gali apsiimti kelti bylą ir tuo atveju, kai diskriminacija buvo nukreipta prieš atskirą asmenį, kuris neiškėlė ir nesiruošia

kelti bylos. Maksimali kompensacija, kurią gali skirti Direktorius yra 5000 Airijos svarų sterlingų.

Direktorius ir jo tarnautojai turi teisę patekti į įstaigų patalpas ir gauti jiems reikalingą informaciją. Jis taip pat gali reikalauti duoti parodymus.

Darbas su organizacijomis

Lygybės tarnyba, kuri buvo įsteigta pagal Lygybės darbe aktą (1998) atlieka šias užduotis:

- dirba diskriminavimo panaikinimui;
- skatina lygias galimybes pagal Lygaus statuso aktą;
- teikia informaciją visuomenei apie naują įstatymą;
- prižiūri naują įstatymą ir teikia pasiūlymus Teisingumo ministrui dėl įstatymo pataisų.

Lygybės tarnyba įgaliota steigti patarėjų komitetus. Jau įsteigti du tokie komitetai. Vienas iš jų dirba su lesbietėmis, gėjais ir biseksualais.

Lygybės tarnyba turi galių ruošti elgesio kodeksų projektus ir teikti juos ministrui. Ministro patvirtintas elgesio kodeksas gali būti panaudotas kaip įrodymas byloje, iškeltoje pagal Lygaus statuso akto reikalavimus.

Tarnyba taip pat gali atlikti savo tyrimus. Jei bus nustatyta, kad asmuo diskriminuoja, Tarnyba gali surašyti tam asmeniui nediskriminavimo protokolą. Šiame rašte nurodomi veiksmai, kurių asmuo turi imtis, kad baigtųsi diskriminavimas.

Naujas įstatymas pateikia ir keletą lygybės patikrinimo mechanizmų. Tarnyba gali prašyti verslo bendrovės arba kelių bendrovių atlikti lygybės patikrinimą arba įgyvendinti veiksmų planą lygybei pasiekti. Tarnyba gali atlikti šiuos veiksmus ir savo iniciatyva. Įstatymo procedūros numato, kad bendrovių atstovai turi suteikti visą reikalaujamą informaciją ir dokumentus, reikalingus tokiam patikrinimui.

Darbo įstatymai

1993 metų Neteisėtų atleidimų aktas numato, kad darbuotojo atleidimas dėl jo lytinės orientacijos automatiškai bus pripažintas neteisėtu.

Lygybės darbe aktas buvo priimtas Airijos Parlamente 1997 metais, tačiau įsigaliojus Lygaus statuso aktui (žr. aukščiau), buvo pripažintas prieštaraujančiu konstitucinėms nuostatom. Pataisytas įstatymas buvo priimtas 1998 metais. Jis

uždraudė diskriminaciją darbe devyniais konkrečiais pagrindais. Vienas iš jų - lytinė orientacija. Uždrausta tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija.

Įstatymas numato lygias galimybes gauti vienodą užmokestį už vienodą darbą, įsidarbinti, tobulinti profesinius įgūdžius, sudaryti vienodas darbo sąlygas. Darbo patirtis, paaugštinimas ir atleidimas taip pat patenka į įstatymo galiojimo sferą. Neteisėtu laikomas priekabiavimas. Jis apibūdinamas kaip įžeidžiantis, žeminantis ar gąsdinantis elgesys diskriminuojančiu pagrindu. Tai gali būti fizinis kontaktas, pasakyti žodžiai, gestai arba vaizdų ir medžiagos gamyba, rodymas ir platinimas.

Įstatymo nuostatos privalomos viešo ir privataus sektoriaus darbdaviams bei profesinio mokymo ir kitoms įstaigoms.

Daugiau informacijos

Visas Lygaus statuso akto (Equal Status Act) tekstas anglų kalba:

<http://www.ir.gov.ie/justice/Publications/Equality/Equal%20Status/equalstat8.htm>.

Lygybės darbe aktas (Employment Equality Act):

http://www.odei.ie/ee_act.htm.

Nyderlandai

Antidiskriminaciniai įstatymai ir bylos

Nors homoseksualumas atskirai neminimas Nyderlandų Konstitucijoje, tačiau lesbietės ir gėjai yra apginti Konstitucijos nediskriminavimo straipsniu (1 DC). 1983 metais Nyderlandų Konstitucija buvo pataisyta nuostata, kad visos diskriminacijos formos yra uždraustos. Nors aiškus “lytinės orientacijos” terminas ar kitas sinonimas neminimas, diskriminacija prieš homoseksualus laikoma uždrausta remiantis Parlamento dokumentais ir teisiniu precedentu (Nyderlandų žemieji rūmai, 1975-1976, 13872 Nr. 4, aiškinamasis memorandumas, p. 87.).

1992 metais įsigaliojo baudžiamoji atsakomybė už diskriminaciją dėl homoseksualumo. Buvę straipsniai apie rasinę diskriminaciją buvo papildyti terminais “homoseksualinė ir heteroseksualinė orientacija”. Todėl neapykantos, diskriminacijos ar smurto kurstymas prieš žmonių grupę dėl jų lytinės orientacijos laikomas nusižengimu. Neleistinos ir viešai sakomos diskriminacinio pobūdžio kalbos. Uždrausta kurstyti diskriminuojančius veiksmus ir juose dalyvauti (Baudžiamojo kodekso 137 str.). 429 Kodekso straipsnis draudžia diskriminuoti gėjus ir lesbietes asmenims, kurie eina pareigas viešojoje, profesinėje ar verslo sferoje.

Bendrasis lygių teisių aktas įsigaliojo 1994 metų rugsėjo mėnesį. Gėjų ir lesbiečių bendruomenė dėl jo kovojo net 15 metų. Aktas uždraudė diskriminaciją dėl tikėjimo, įsitikinimų, politinių pažiūrų, rasės, lyties, heteroseksualinės ar homoseksualinės orientacijos arba dėl civilinio statuso darbo, būsto, sveikatos apsaugos, prekių ir paslaugų srityse.

Vienas akto straipsnis sukėlė kontroversišką reakciją. Religinėms institucijoms palikta išimtis ir jos gali rinktis darbuotojus pagal savo kriterijus. Tačiau draudžiama išskirtinai diskriminuoti tik dėl homoseksualumo. Pavyzdžiui, neseniai Lygių teisių komisija nagrinėjo lesbiečių ir gėjų mokslo studijų grupės skundą. Utrechto katalikų teologijos universitetas neleido jiems atlikti homoseksualų teologijos studijų. Universitetas pagrindė tokią politiką baimė, kad popiežius atsiims pripažinimą. Lygių teisių komisija nusprendė, kad universitetas pažeidė Bendrojo lygių teisių akto 7 straipsnį, kuris draudžia mokymo įstaigoms diskriminuoti lytinės orientacijos pagrindu.

Buvo pasiektas toks kompromisas. Religinės mokyklos gali nepriimti homoseksualių mokytojų, jei tai būtina jų funkcijoms atlikti. Tai reiškia, kad galima

skirtingai elgtis su mokytojais, kurie dėsto fiziką ir su tais, kurie moko religijos ar socialinių mokslų. Pastariesiems gali būti uždrausta dirbti, jei jie parodo savo jausmus mokykloje (bučiuodami savo partnerį ar nešiodami gėjų atributiką).

Neseniai nuskambėjo dar viena byla, kurioje tiriamas Groningeno provincijos vyskupo Eijko elgesys. Vyskupas nepagarbiai kalbėjo apie gėjus dėstydamas seminarijoje. Nors Nyderlanduose gerbiama religijos ir žodžio laisvė, tačiau viršenybė atiduodama įstatymams, kurie gina piliečius nuo diskriminacijos. Vyskupui gresia baudžiamoji atsakomybė.

Švedija

Antidiskriminaciniai įstatymai ir bylos

Švedijos Konstitucija nedraudžia diskriminacijos “lytinės orientacijos” pagrindu.

1987 metais Baudžiamojo kodekso 16 skyriaus 9 paragrafas, kuris draudžia diskriminaciją dėl rasės ir kitų požymių buvo papildytas diskriminacijos prieš gėjus ir lesbietes sąvoka. Privatūs verslininkai ir kompanijos nusižengia, jei jie nesuteikia įprastų paslaugų kam nors tik dėl jos/jo homoseksualumo. Tokie veiksmai įvardinti kaip diskriminacija. Už tokią neteisėtą diskriminaciją baudžiama bauda arba laisvės atėmimu iki vienerių metų. Įstatymas taip pat taikomas firmų ir įstaigų darbuotojams, valstybės tarnautojams, viešų renginių organizatoriams ir tokių renginių personalui.

Šiuo įstatymu siekiama užtikrinti, kad gėjai ir lesbietės galėtų patekti į viešas įstaigas ir renginius, ir kad su jais būtų elgiamasi taip pat kaip ir su heteroseksualistais. Įstatymas taikomas visoms viešoms paslaugoms ir tokioms vietoms kaip traukiniai, keltai, restoranai, kavinės, teatrai, parkai ir bažnyčios. Kodekso nuostata galioja kiekvienam asmeniui ar bendrovei, kurie vykdo komercinę veiklą, pavyzdžiui, statybos firmoms, viešbučiams, parduotuvėms, amatininkams, teisininkams ar gydytojams. Ji taip pat taikoma privačioms butų nuomos agentūroms, tačiau privatiems nuomotojams negalioja. Įstatymas susaistė įvairias viešas paslaugas, pavyzdžiui, sveikatos apsaugą, socialinę pagalbą arba teismus.

Gėjų ir lesbiečių reikalų ombudsmenas

1999 metais Švedijos vyriausybė paskyrė Ombudsmeną kovoti su diskriminacija prieš gėjus ir lesbietes darbo rinkoje ir kitose visuomenės gyvenimo srityse. Juo tapo Hans’as Ytterberg’as, kuris gerai žinomas Švedijos gėjų ir lesbiečių bendruomenei. Jis buvo Švedijos lesbiečių ir gėjų teisių federacijos RFSL pirmininku 1988-1991 metais ir parašė knygą apie teisinę gėjų padėtį Švedijoje.

Tai pirmasis gėjų ir lesbiečių reikalų ombudsmenas pasaulyje. Jis pradėjo eiti pareigas nuo 1999 metų gegužės pirmosios.

Įstatymai prieš šmeižtą

Baudžiamasis kodeksas draudžia kurstyti neapykantą.

Ši kodekso nuostata apima tik neapykantos kurstymą prieš atskirus gėjus ar lesbietes, o ne prieš visą gėjų ir lesbiečių grupę. Todėl vis dar teisėta diskriminuoti homoseksualų asociacijas ir organizacijas.

1984 metų ataskaita apie gėjų ir lesbiečių visuomeninę padėtį siūlė, kad neapykantos kurstymas prieš homoseksualus būtų uždraustas spaudos įstatyme. Taip pat buvo siūloma apginti homoseksualus kaip grupę nuo [tokios] diskriminacijos Baudžiamojo kodekso 16 skyriaus 8 paragrafu. Dabar jis taikomas etninėms ir kitoms grupėms. Vyriausybė neįtraukė šių pataisų į savo pasiūlymą Nr. 1986/87:124, kuris buvo parengtas veikti prieš gėjų ir lesbiečių diskriminaciją.

Baudžiamaisiais nusižengimais laikomi tiek šmeižtas, tiek ir asmenų įžeidimas. Šmeižtas - tai nepagarbus kalbėjimas apie asmenį kitam asmeniui. Įžeidimas - tai kalbėjimas tiesiai į akis. Uždrausti tik kraštutiniai posakiai, atgrasus šmeižtas ir kaltinimai. Nežymios piktavališkos pastabos ar įprasti keiksmažodžiai nepatenka į įstatymo erdvę.

Darbo įstatymai

1999 metų kovą Švedijos Parlamentas priėmė teisės aktus prieš diskriminaciją darbo rinkoje. Vienas iš įstatymų draudžia diskriminuoti lytinės orientacijos pagrindu nuo 1999 metų gegužės pirmosios.

Įstatymas taikomas visoms darbo rinkos sritims ir visoms darbuotojų kategorijoms įtraukiant ir ieškančius darbo. Neteisėta diskriminuoti kandidatus į darbo vietas viso įdarbinimo proceso metu, net jei kandidatas neįdarbinamas. Darbdaviams uždrausta diskriminuoti priimant sprendimus dėl paaukštinimo, atlyginimo, papeikimo ir atleidimo. Darbdaviai turi iširti priekabiavimo tarp darbuotojų atvejus ir imtis atitinkamų veiksmų.

Šį įstatymą palankiai sutiko Švedijos lesbiečių ir gėjų teisių federacija RFSL. Tačiau federacijos prezidentė Christine Gilljam nerimauja dėl išimčių naujame įstatyme. Jos suteikia teisę religinėms privačioms mokykloms nepriimti homoseksualių mokytojų nepažeidžiant įstatymo. Federacija laikosi nuostatos, kad religinė ideologija negali pateisinti diskriminacijos prieš gėjus ir lesbietes.

Slovėnija

Antidiskriminaciniai įstatymai

Slovėnijos Baudžiamasis kodeksas, kuris įsigaliojo 1996 metais, draudžia diskriminaciją lytinės orientacijos pagrindu. 141 straipsnis numato baudą arba laisvės atėmimą iki vienerių metų asmenims, kurie varžo kitų asmenų žmogaus teises ar pagrindines laisves, numatytas Konstitucijoje, kituose įstatymuose ar tarptautiniuose dokumentuose. Uždrausta diskriminuoti ir suteikti išskirtines teises dėl tautybės, rasės, spalvos, tikėjimo, etninės kilmės, lyties, kalbos, politinių ar kitų įsitikinimų, lytinės orientacijos, materialinės padėties, gimimo statuso, išsilavinimo, socialinės padėties ar kitų aplinkybių.

Bendras Konstitucijos nediskriminavimo straipsnis draudžia diskriminaciją „asmeninių aplinkybių“ pagrindu (14 str.). Vyriausybės laiške gėjų ir lesbiečių organizacijoms (1995, Nr. 210-03/93-3/4-8) pažymima, kad ši Konstitucijos nuostata apima ir lytinės orientacijos terminą.

Darbo įstatymai

1998 metais įsigaliojęs Darbo santykių įstatymas aiškiai draudžia diskriminaciją dėl lytinės orientacijos.

6 įstatymo straipsnis numato, kad darbdavys negali varžyti darbuotojo teisių dėl rasės, odos spalvos, lyties, amžiaus, medicininės būklės, religinių, politinių ar kitų įsitikinimų, profesinės sąjungos narystės, tautinės ar socialinės kilmės, šeimyninės padėties, turtingos padėties, lytinės orientacijos ar kitų asmeninių aplinkybių.

Įstatymas taip pat aiškiai uždraudė vienos lyties asmenų priekabiavimą darbo vietose.

Lietuva

Antidiskriminaciniai įstatymai

Seimo priimtas 2000 metais, bet dar negaliojantis naujas Baudžiamasis kodeksas draudžia diskriminuoti ir kurstyti diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausančius asmenis dėl "seksualinės orientacijos". Tikimasi, kad naujas įstatymas įsigalios nuo 2003 metų. Siekdama įtraukti gėjų ir lesbiečių teisių apsaugą į Baudžiamąjį kodeksą Lietuvos gėjų lyga pradėjo lobistinę kampaniją dar 1996 metais, kai buvo paskelbtas pirmasis naujo įstatymo projektas, kuriame nebuvo lytinės (seksualinės) orientacijos sąvokos.

BK 169 straipsnis. Diskriminavimas dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės

Tas, kas atliko veiksmus, kuriais siekta žmonių grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų sutrukdyti lygiomis teisėmis su kitais dalyvauti politinėje, ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje, darbo ar kitoje veikloje arba suvaržyti tokios žmonių grupės ar jai priklausančio asmens teises ir laisves, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

BK 170 straipsnis. Kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę

1. Tas, kas viešais pareiškimais žodžiu, raštu ar panaudodamas visuomenės informavimo priemonę tyčiojosi, niekino, skatino neapykantą ar kurstė diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausančią asmenį dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.

2. Tas, kas viešai kurstė smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų arba finansavo ar kitaip materialiai rėmė tokią veiklą, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

3. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

Darbo įstatymai

Lietuvos gėjų lyga siūlo įtraukti aiškų lytinės orientacijos terminą į naujo Darbo kodekso darbo santykių teisinio reguliavimo principus. Įstatymo projekte deklaruojama “darbinių teisių ir pareigų subjektų lygybė nepriklausomai nuo jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, pilietybės ir socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, priklausomybės politinėms partijoms ir visuomeninėms organizacijoms, aplinkybių, nesusijusių su darbuotojų dalykinėmis savybėmis” (2 str. 4 punktas) turi būti papildyta lytinės (seksualinės) orientacijos sąvoka.

Šiam siūlymui pritaria Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Tarnybos vadovės A. Burneikienės laiške Seimo Žmogaus teisių komitetui pažymima, kad Konstitucijos 29 straipsnis nustato, kad žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo ar pažiūrų.

“Minėtas straipsnis tiesiogiai lyg ir nekalba apie draudimą diskriminuoti žmogų dėl jo seksualinės orientacijos bei kitų faktorių, kaip, pavyzdžiui, amžiaus ar neįgalumo. Manytume, kad seksualinę orientaciją, amžių, neįgalumą galima būtų priskirti žmogaus privačiam gyvenimui, kurio neliečiamybę garantuoja Konstitucijos 22 straipsnio 1 dalis. Leidinyje “Teisės problemos” teisės teoretikas dr. Karolis Jovaiša teigia, kad “privataus gyvenimo neliečiamybė reiškia, kad žmogus gali laisvai tuoktis ir sukurti šeimą, gyventi šeimoje ar nutraukti santuoką, neformaliai bendrauti su draugais, užmegzti bei palaikyti ryšius su kitais žmonėmis, turėdamas galimybę ugdyti ir realizuoti save kaip asmenybę”. Todėl specialiuose įstatymuose būtų tikslinga įtvirtinti nuostatas, padedančias žmonėms realizuoti Konstitucijos garantuojamas teises ir laisves, kas jau, beje, ir daroma.”

Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo (Nr. VIII-2063) 3 straipsnyje, reglamentuojančiame darbuotojų saugos ir sveikatos garantijas, nustatyta, kad kiekvienam darbuotojui privalo būti sudarytos saugios ir sveikos darbo sąlygos nepriklausomai nuo darbuotojų pilietybės, rasės, tautybės, lyties, seksualinės orientacijos, amžiaus ir kitų aplinkybių. Šios garantijos taikomos ir valstybės bei savivaldybių tarnautojams.

Priedas

TARPTAUTINIŲ SUTARČIŲ IR ĮSTATYMŲ BEI NACIONALINIŲ KONSTITUCIJŲ IR ĮSTATYMŲ, DRAUDŽIANČIŲ DISKRIMINACIJĄ LYTINĖS ORIENTACIJOS PAGRINDU, SĄRAŠAS¹

1. TARPTAUTINĖS SUTARTYS IR ĮSTATYMAI

Europos Sąjunga

Europos Bendrijos Steigimo Sutartis, Roma, 1957, 13 straipsnis (įtrauktas Amsterdamo sutartimi, 1997 (“lytinė orientacija”) (galioja nuo 1999 gegužės 1 dienos)

Tarybos direktyva 2000/78/EB, 2000 lapkričio 27 (pagal EB Sutarties 13 straipsnį), nustatanti bendrus lygių galimybių darbo ir užimtumo veikloje pagrindus, [2000] Official Journal, serija L, numeris 303, p. 16, <http://europa.eu.int/eur-lex/en/oj/index-list.html> (“lytinė orientacija”) (turi būti įgyvendinta iki 2003 gruodžio 2 dienos visose 15 ES šalyse narėse, o ypač Austrijoje, Belgijoje, Vokietijoje, Graikijoje, Italijoje, Portugalijoje ir Jungtinėje Karalystėje, kuriose kol kas nėra tokių įstatymų)

2. NACIONALINĖS (IR VALSTIJŲ) KONSTITUCIJOS

Brazilija

Mato Grosas - Konstitucija, 1989, 10.III straipsnis (“*orientação sexual*”)

Sergipė - Konstitucija, 1989, 3.II straipsnis (“*orientação sexual*”)

Ekvadoras - Konstitucija, 1998, 23(3) straipsnis (“*orientación sexual*”)

Fidžio salos - Konstitucijos pataisa, 1997, s. 38(2)(a) (“lytinė orientacija”)

Pietų Afrika - Konstitucija, 1996, 9(3), 9(4) skyriai (“lytinė orientacija”)

Šveicarija - Federalinė Konstitucija, 1999, 8(2) straipsnis (“*Lebensform*”, “*mode de vie*”, “*modo de vida*”, arba “gyvenimo būdas”)

¹ Papildytas sąrašas pagal Robert Wintemute, *Sexual Orientation and Human Rights: The United States Constitution, the European Convention, and the Canadian Charter* (Oxford University Press, 1997), 265-267.

Vokietija

Berlynas - Konstitucija, 1995, 10(2) straipsnis (“*sexuelle Identität*”)

Brandenburgas - Konstitucija, 1992, 12(2) straipsnis (“*sexuelle Identität*”)

Tiuringija - Konstitucija, 1993, 2(3) straipsnis (“*sexuelle Orientierung*”)

3. NACIONALINIAI (IR VALSTIJŲ, PROVINCIJŲ, TERITORIJŲ, VIETINIAI) ĮSTATYMAI

Airija - Neteisėtų atleidimų aktas, 1977, Nr. 10, s. 6(2)(e), pataisytas 1993, Nr. 22, s. 5(a); papildytas kitais darbo santykių aspektais Lygybės darbe aktu, 1998, Nr. 21, s. 6(2)(d); įtrauktos švietimo, prekių, paslaugų ir būsto sritys Lygaus statuso aktu, 2000, Nr. 8, s. 3(2)(d) (“lytinė orientacija” įtraukta 1993)

Australija

Federaliniu lygiu - Darbo santykių aktas, 1996, s. 170CK (“sexual preference”, tik atleidimo atveju)

Australijos kapitalinė teritorija - Diskriminacijos aktas, 1991, Nr. 81, s. 7(1)(b) (“sexuality”)

Naujasis Pietų Velsas - Antidiskriminacijos aktas, 1977, Nr. 48, (“homoseksualumas” įtrauktas 1982)

Šiaurės teritorija - Antidiskriminacijos aktas, 1992, Nr. 80, s. 19(1)(c) (“sexuality”)

Kvinslendas - Antidiskriminacijos aktas, 1991, Nr. 85, s. 7(1)(l) (“lawful sexual activity”)

Pietų Australija - Lygių galimybių aktas, 1984, Nr. 95, ss. 5(1), 29(3), (“seksualumas” įtrauktas 1984)

Tasmanija - Antidiskriminacijos aktas, 1998, Nr. 46, s. 16 (“sexual orientation” ir “lawful sexual activity”)

Viktorija - Lygių galimybių aktas, 1995, Nr. 42, s. 6(d), (“lawful sexual activity”, 1995; “sexual orientation”, 2000)

Austrija - žiūr. aukščiau ES 2000 lapkričio 27 dienos direktyvą (“*sexuelle Ausrichtung*”)

Belgija - žiūr. aukščiau ES 2000 lapkričio 27 dienos direktyvą (“*seksuele geaardheid*”, “*orientation sexuelle*”)

Danija - 1971 birželio 9 dienos įstatymas, nr. 289, pataisytas 1987, nr. 357; įtraukta privačios darbo rinkos sritis 1996 birželio 12 dienos įstatymu, nr. 459 (“*seksuelle orientering*” įtraukta 1987)

Graikija - žiūr. aukščiau ES 2000 lapkričio 27 dienos direktyvą (“lytinė orientacija”)

Islandija - Bendrasis baudžiamasis kodeksas , Nr. 19/1940, s. 180, pataisytas Aktu Nr. 135/1996, s. 1, ir Aktu Nr. 82/1998, s. 91 (“lytinė orientacija” įtraukta 1996)

Ispanija - Baudžiamasis kodeksas , 1995, Nr. 10/1995, 314, 511-12; 22(4), 510, 515(5) straipsniai (“*orientación sexual*”)

Italija - žiūr. aukščiau ES 2000 lapkričio 27 dienos direktyvą (“*tendenze sessuali*”)

Izraelis - Lygių galimybių darbe aktas 1988, pataisytas 1992 (“*neti'ya minit*” arba “lytinė orientacija”)

JAV

Kalifornija - Bešališko darbo ir apgyvendinimo aktas, Vyriausybės kodeksas, ss. 12920-12921 (“lytinė orientacija” įtraukta į Darbo kodeksą 1992)

Konektikutas - Conn. Gen. Stat. ss. 4a-60a, 45a-726a, 46a-81b to 46a-81r (“lytinė orientacija” įrašyta 1991)

Kolumbijos apygarda - D.C. Code Ann. ss. 1-2501 to 1-2533 (“lytinė orientacija” įtraukta 1973)

Havajai - Haw. Rev. Stat. ss. 378-1, 378-2 (“lytinė orientacija” įtraukta 1991)

Masačiusetsas - Mass. Gen. Laws Ann. ch. 151B, ss. 3, 4 (“lytinė orientacija” įtraukta 1989)

Minesota - Minn. Stat. Ann. ss. 363.01(45), 363.03 (“lytinė orientacija” įtraukta 1993)

Nevada - Nev. Rev. Stat. (e.g.) s. 613.330 (“lytinė orientacija” įrašyta 1999)

Niuhampšyras - N.H. Rev. Stat. Ann. (e.g.) ss. 21:49, 354-A:7, 354-A:10, 354-A:17 (“lytinė orientacija” įtraukta 1997)

Niudžersis - N.J. Rev. Stat. ss. 10:5-5.hh.-kk., 10:5-12 (“affectional or sexual orientation” įrašyta 1991)

Rod Ailendas - R.I. Gen. Laws (e.g.) ss. 11-24-2 to 11-24-2.2, 28-5-2 to 28-5-7.3, 28-5-41, 34-37-1 to 34-37-5.4 (“lytinė orientacija” įtraukta 1995)

Vermontas - Vt. Stat. Ann. tit. 1, s. 143; tit. 21, s.495 (“lytinė orientacija” įtraukta 1991)

Viskonsinas - Wis. Stat. Ann. ss. 101.22, 111.31 to 111.36 (“lytinė orientacija” įtraukta 1982)

JAV didmiesčiai, kurie draudžia diskriminuoti dėl lytinės orientacijos (taip pat ir privataus darbo sektoriuje): Baltimorė, Bostonas, Čikaga, Klyvlendas, Denveris, Detroitas, Kanzas, Los Andželas, Mineapolis, Naujasis Orleanas, Niujorkas, Filadelfija, Feniksas, Pitsburgas, Portlendas, Seint Luisas, San Diegas, San Franciskas, Sietlas ir Tampa. Žiūrėkite <http://www.hrc.org/issues/workplac/nd/ndjuris.html>.

Jungtinė Karalystė - žiūr. aukščiau ES 2000 lapkričio 27 dienos direktyvą (“sexual orientation”)

Kanada

Federaliniu lygiu - Kanados žmogaus teisių aktas, R.S.C. 1985, c. H-6, ss. 2, 3(1), pataisytas S.C. 1996, c. 14 (“lytinė orientacija”)
Britų Kolumbija - Žmogaus teisių aktas, S.B.C. 1984, c. 22, ss. 3-6, 8-9, pataisytas S.B.C. 1992, c. 43, ss. 2-7 (“lytinė orientacija”)
Manitoba - Žmogaus teisių kodeksas, S.M. 1987-88, c. 45, s. 9(2)(h) (“lytinė orientacija”)
Niubranzvikas - Žmogaus teisių aktas, R.S.N.B. 1973, c. H-11, pataisytas S.N.B. 1992, c. 30, ss. 1-8 (“lytinė orientacija”)
Niufaundlendas - Žmogaus teisių kodeksas, R.S.N. 1990, c. H-14, ss. 6-9, 12, pataisytas S.N. 1997, c. 18, s. 2 (“lytinė orientacija”)
Naujoji Škotija - Žmogaus teisių aktas, R.S.N.S. 1989, c. 214, s. 5(1)(n), pakeistas S.N.S. 1991, c. 12, s. 1 (“lytinė orientacija”)
Ontarijas - Žmogaus teisių kodeksas, R.S.O. 1990, c. H.19, ss. 1-3, 5-6 (“lytinė orientacija” įtraukta S.O. 1986, c. 64, s. 18)
Princo Edvardo sala - Žmogaus teisių aktas, R.S.P.E.I. 1988, c. H-12, s. 1(1)(d), pakeistas S.P.E.I. 1998, c. 92, s.1 (“lytinė orientacija”)
Kvebekas - *Charte des droits et libertés de la personne*, R.S.Q. c. C-12, s. 10 (“*orientation sexuelle*” įtraukta S.Q. 1977, c. 6, s. 1)
Saskačevanas - Saskačevano žmogaus teisių kodeksas, S.S. 1979, c. S-24.1, ss. 9-19, 25, 47(1), pakeistas S.S. 1993, c. 61, ss. 4-15, 18 (“lytinė orientacija”)
Jukonas - Žmogaus teisių aktas, S.Y.T. 1987, c. 3, ss. 6, 34 (“lytinė orientacija”)

Lietuva - (naujas) Baudžiamasis kodeksas , 169 straipsnis (priimtas 2000 rugsėjo 26 dienos įstatymu, tačiau dar negaliojantis) (“seksualinė orientacija”)

Liuksemburgas - Code pénal, arts. 454-457, papildytas 1997 (“*orientation sexuelle*” ir “*moeurs*”)

Meksika

Meksikas - Baudžiamasis kodeksas, 281 straipsnis (1999) (“*orientación sexual*”)

Namibija - Darbo aktas, 1992, Nr. 6, s. 107 (“sexual orientation”)

Naujoji Zelandija - Žmogaus teisių aktas 1993, Nr. 82, s. 21(1)(m) (“sexual orientation”)

Nyderlandai - Baudžiamasis kodeksas , 137f, 429 straipsniai; Bendrasis lygių teisių aktas, 1994, 1, 5-7 straipsniai (“*hetero- of homoseksuele gerichtheid*” arba “hetero- ar homoseksualinė orientacija”)

Norvegija - Baudžiamasis kodeksas, para. 349a, 1981 gegužės 8 dienos įstatymas, nr. 14 (“*homofile legning, leveform eller orientering*” arba “homoseksualinis polinkis, gyvenimo būdas arba orientacija”)

Pietų Afrika - Darbo santykių aktas, 1995, Nr. 66, s. 187(1)(f) (atleidimas); papildytas kitais darbo aspektais Darbo lygybės aktu, 1998, Nr. 55, s. 6 (“sexual orientation” įtraukta 1995)

Portugalija - žiūr. aukščiau ES 2000 lapkričio 27 dienos direktyvą (“*orientaēco sexual*”)

Prancūzija - Nouveau Code pénal, arts. 225-1, 225-2, 226-19, 432-7; Code du travail, arts. L. 122-35, L. 122-45 (Loi Nr. 85-772, 1985 liepos 25, Loi Nr. 86-76, 1986 sausio 17) (“*moeurs*” arba “moralė, manieras, tradicijos, būdai”)

Rumunija - Įsakas dėl visų diskriminacijos formų prevencijos, 2000 rugpjūčio 31 (“*orientarii sexuales*”)

Slovėnija - Baudžiamasis kodeksas (1995), 141 straipsnis; Darbo santykių įstatymas (1998), 6 str. (“*spolni usmerjenosti*” arba “lytinė orientacija” įtraukta 1995)

Suomija - Baudžiamasis kodeksas (21.4.1995/578), c. 11, para. 9, c. 47, para. 3 (“*sukupuolinen suuntautuminen*” arba “lytinė orientacija”)

Švedija - Baudžiamasis kodeksas, c. 16, para. 9, 1987, SFS 1987:610 (“*homosexuell läggning*” arba “homoseksualinis polinkis”); papildytas darbo sąvoka 1999, SFS 1999:133 (“*sexuell läggning*” arba “seksualinis polinkis”)

Vokietija

Federaliniu lygiu - žiūr. aukščiau ES 2000 lapkričio 27 dienos direktyvą (“*sexuelle Ausrichtung*”)

Saksonija - Anhalt-Gesetz zum Abbau von Benachteiligungen von Lesben und Schwulen (Lesbiečių ir gėjų diskriminacijos mažinimo įstatymas), 1997 gruodžio 22 (tik viešajame sektoriuje) (“*sexuelle Identität*”)

Kiti Lietuvos gėjų lygos leidiniai

Gėjų ir lesbiečių teisės - žmogaus teisės. Vilnius, 2000.

**Po Amsterdamo sutarties: lytinė orientacija ir Europos Sąjunga. Vilnius,
2001.**

**LGL žinios. Nr.1 - 10. Vilnius,
1998 - 2001.**

**Leidinius rasite ir internete
<http://www.gay.lt/lgl>**